

системою цінностей, мораллю, поглядом на життя, реальне й потойбічне, на боротьбу сил добра і зла. Крім того, збереження народною свідомістю тисячоліть розгалуженої системи забобонів та різних вірувань, у тому числі й уже на місцевому ґрунті зазнали звичайно різних трансформацій є виразною прикметою і побутової релігійності українців.

Література:

1. Гнатюк В. Знадоби до української демонології Т.ХХХІІІ – С.ІІІ-ХХХІІІ.
2. Гнатюк В. Знадоби до української демонології Т.ХХХІV – С.Х-ХVІІІ.
3. Етнографічний збірник. - Львів: НТШ, 1912 – Т.ХХХІІІ. - 237 с.
4. Етнографічний збірник Т.ХХХІV. – 280с.
5. Енциклопедія українознавства. - Львів, 1993. – Т 1 – 390 с.

Борис РАКОВИЧ (Тернопіль)

Володимир Гнатюк та його спадщина в контексті національно-культурного відродження України

Ім'я В.Гнатюка не тільки як відомого вченого, а як визначного громадського діяча стоїть у ряду найбільш прогресивних представників української культури кінця ХІХ - початку ХХ ст. Невтомний збирач і публікатор народної творчості, вдумливий і глибокий теоретик у галузі фольклористики та етнографії, організатор наукової фольклористичної роботи, передовий громадський діяч і талановитий публіцист, мовознавець і дослідник української літератури - таким постає перед нами В.Гнатюк. Член-кореспондент Петербурзької АН, член багатьох європейських наукових товариств, академік АН УРСР, він здобув собі славу визначного вченого не тільки у слов'янському світі, а й за його межами [1, 9].

Наукову ерудицію та діапазон В.М.Гнатюка як вченого можна назвати енциклопедичними: історія і теорія фольклористики, етнографія, зокрема питання етногенезу, народні звичаї та обряди; мовознавство і літературознавство та багато ін.

Найпершим предметом наукових зацікавлень В.Гнатюка була фольклористика. Цій галузі українознавства він присвятив чи не найбільше уваги. Його цікавили найрізноманітніші жанри

фольклорної творчості, які він науково опрацював під кутом зору історії, розвитку та становлення як української, так і загальнослов'янської фольклорної творчості [2, 7].

Проте на самому початку В.Гнатюк зрозумів, що без повного опанування теорії предмету, глибоке вивчення народної творчості неможливе. Загроза полягала, насамперед, у недогляді багатьох фактів і явищ під час обстеження терену, що, з одного боку, могло згубно позначитися на долі матеріалів, з другого - такий шлях не дозволяв подати ці матеріали в усій історичній повноті. Сьогодні з перспективи часу, можна сказати, що саме орієнтація на сьогодення світової фольклорно-етнографічної науки стала у В.Гнатюка однією з основних підвалин трактування ним національного фольклору і народознавства взагалі.

Ознайомившись з основними засадами світової фольклористики, він побачив, що тогочасний стан досліджень усної народної творчості в Україні носив однобічний і безсистемний характер, що він у своєму плані не виходив за рамки простої популяризації й описання фактів. Як прихильнику історико-порівняльного методу, йому найбільш боліло те, що тоді, коли в багатьох країнах уже народознавча наука виходила на концептуально-аналітичний рівень, в Україні всього того не було, про що вчений неодноразово підкреслював у своїх працях.

У розумінні Гнатюка народна творчість - це пряме відображення історії народу, а різні жанри усної народної творчості - не що інше як своєрідні історичні документи народу-творця. Водночас вчений дотримувався думки, що в різних народів на однаковому етапі історично-культурного розвитку виникають подібні джерела творчості, а отже, й розвиваються подібні жанри [3, 86].

З великою увагою дослідник ставився до оригіналів фольклорних творів, що проявлялося у точності їх записів і передачі їх народною мовою. Цього принципу вчений дотримувався, працюючи над фольклорними текстами усе життя.

З-поміж багатьох жанрів усної народної творчості на перше місце учений ставить народну пісню. Цінною є його класифікація пісень. Також цікавився В.Гнатюк народними звичаями, віруваннями і взагалі фольклорною прозою. Вченому належить розробка типології цієї прози в українській науці [3, 73].

Своєю фольклорною діяльністю В.Гнатюк намагався охопити більшість доступних йому українських територій, сягаючи і діаспорних поселень у Югославії, Угорщині, Румунії. Привертала увагу вченого і усна народна творчість українців США, Бразилії, Канади.

І Паралельно з фольклором вчений досліджував етнографічні пам'ятки. Його цікавили побут селян і сільське господарство як одна із сфер матеріального виробництва, а також ремесла, промисли, одяг, кулінарія та інше. Без вивчення чисто етнографічних джерел, на думку Гнатюка, неможливе розуміння фольклорної творчості народу.

Багато теоретичних спостережень зробив вчений у своїх рецензіях на чеські польські, російські наукові праці. У них - зокрема у статтях про народну архітектуру і житло - він особливо наголошував на загальнослов'янських та національних рисах народної культури. Потрібно зауважити, що, досліджуючи народне житло, вчений твердо стояв на прогресивних позиціях у трактуванні його історичного розвитку.

Окрему сторінку В.Гнатюк вписав в історію українського красного письменства. У період, коли на Східній Україні було заборонено українську мову, у Львові засновано «Українсько-руська видавнича спілка», в якій В.Гнатюк був редактором та упорядником майже півтори сотні книжок. Тоді ж у редакції ним та І.Франком «Літературно-Науковій Бібліотеці» вийшли основні твори української літератури ХІХ — поч. ХХ ст. та чимало творів світової класики. Цілий ряд художніх творів В.Гнатюк переклав для «Бібліотеки» з російської, польської, німецької, чеської, французької мови. Мета була одна - українським словом донести до читача шедеври вітчизняної та зарубіжної класики.

З 1899 р. по 1907 р. та з 1922 р. по 1926 р. В.Гнатюк входив до редакційної колегії «Літературно-Наукового Вісника», який саме став провідним літературно-громадським журналом в Україні і відіграв важливу роль у справі єднання літературно-мистецьких сил Східної і Західної України.

Як дослідник, насамперед давньої української літератури, В.Гнатюк посідає чільне місце і в українському літературознавстві. Саме завдяки його старанням були надруковані доти невідомі твори - знайдені і впроваджені в науковий обіг оригінальні та перекладні літературні збірники ХVІІ - початку ХІХ ст. Йдеться, наприклад, про публікацію «Інтересний збірник з с.Хітара / повіт Стрийський /» [4], «Угорські духовні вірші» [5], «Кілька духовних віршів /Співник із Грушова/» [6], «Хоценський співник Левицьких» [7] та ін. Публікуючи літературні пам'ятки, вчений додав до них вступ із палеографічним описом, зауваженнями про мову, час укладання пам'яток, їх походження. Опубліковані тексти є цінним матеріалом не лише для літературознавців, а й фольклористів та мовознавців, йому ж належить праця «Причинок

до літератури нашого віршотворства» [8], аналіз творчості молодого бачванського поета Гавриїла Костельника у статті «Поетичний талант між бачванськими русинами» [9], замітки і повідомлення про Еміля Золя /1902 р./ та інше.

Українознавчі дослідження Гнатюка включали в себе і мовознавство. Лінгвістичні інтереси його стосувалися таких важливих галузей, як українська діалектологія, літературна мова, стилістика та культура мови, правопис, лексикографія, лексикологія, а також славістика. Цікавили його й деякі проблеми ономастики, загального мовознавства і міжмовних контактів.

У працях В.Гнатюка чітко розмежовується діахронний і синхронний плани мовних явищ. Диференціюються діалект і літературна мова. Уважно простежуючи еволюцію мовних явищ в українській мові, вчений встановлює фактори, які є визначальними при формуванні загальноукраїнських норм літературної мови, відтворенні загальнонаціонального словникового фонду; вивчає місце говорів у системі ужиткового мовлення тощо.

Виступаючи проти реакційного «слов'янознавства» та «москофільства» в Галичині і на Закарпатті, вчений щиро підтримував ті прогресивні ідеї, які збагачували кожную слов'янську націю та її мову.

Десятки праць присвятив В.Гнатюк проблемам шкільництва та освіти в Україні, що стосувалися типів шкіл і вищих навчальних закладів. Неодноразово він підкреслював негативну роль політизації школи в Україні.

Часто торкався дослідник стану навчального процесу у школах, шкільних програм, підручників. Водночас В.Гнатюк вважав необхідним поряд з історією, математикою, фізикою, мовою, літературою широко вивчати у школах народознавство.

Підсумовуючи, потрібно зауважити, що, попри чимраз ширше зацікавлення українознавчими дослідженнями В.Гнатюка, наукове опрацювання спадщини вченого тільки починається. Воно, на наш погляд, повинне вестися у трьох напрямках. Треба, по-перше, детально оцінити творчість В.Гнатюка в загальноукраїнському суспільно-політичному, культурному та науковому контексті кінця ХІХ - початку ХХ ст.: по-друге, з'ясувати роль спадщини В.Гнатюка в розвитку національної науки, біля витоків якої він стояв від самого початку своєї творчої діяльності, а отже, і внесок вченого в науковий процес України; по-третє, різнобічно науково-теоретично осмислити усі напрями наукових зацікавлень В.Гнатюка. Окрему увагу слід приділити діяльності В.Гнатюка в НТШ.

Вивчаючи життя і наукову діяльність В.Гнатюка, можна

сказати, що він був одним з найвизначніших діячів української культури кінця XIX і першої чверті XX ст., вченим, який заклав науковий фундамент української фольклористики, спричинився до вивчення й популяризації української літератури та має неабиякі заслуги в галузі українського мовознавства. Однак повний і всебічний аналіз життя і діяльності В.Гнатюка чекає ще свого часу.

Література:

1. Кульчицький О. Володимир Гнатюк. біля джерел формування українознавства//Вісник НАН України.-1995.-№11-12.-С.9-18
2. Яценко М. Володимир Гнатюк.-К.:Наукова думка.1964.-286 с.
3. Мушинка М. Володимир Гнатюк // Записки наукового товариства ім.Шевченка (далі ЗНТШ).-т.207.-1997.-С.1-132.
4. Гнатюк В. Інтересний збірник з с Хітара (пов. Стрийський)// ЗНТШ.-т.10.-1896.-С.25-33.
5. Гнатюк В.Угорські духовні вірші // ЗНТШ.-т.46,кн.2.-1902.-С.1-68
6. Гнатюк В.Угорські духовні вірші // ЗНТШ.-т.47,кн.3.-1902.-С.69-164
7. Гнатюк В.Угорські духовні вірші // ЗНТШ.-т.49,кн.5.-1902.-С.165-272.
8. Гнатюк В. Кілька духовних віршів (співник із Грушова)//ЗНТШ.-т.56,кн.6.-1903.-С.25-33.
9. Гнатюк В. Хопенський співник Левицьких // ЗНТШ.-т.91,кн.5.-1909.-С.25-125
10. Гнатюк В.Причинок до літератури нашого віршотворства // ЗНТШ.-т.21,кн.1.-1898.-С.5-12.
11. Гнатюк В. Поетичний талант між бачванськими русинами // Літературно-Науковий Вісник.-т.26,кн.6.-1904.-С.174-188.